

Marcin Skinder

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska

skinder@ukw.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5876-8977>

Proces Boloński a Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

The Bologna Process and the Law on Higher Education and Science

Abstract: The subject of the study is the Bologna Process, its assumptions and course. The article contains an analysis of the Act on university education and science in order to indicate solutions for the harmonization in Poland under the Bologna movement. This movement is characterized as an example of European integration (harmonization) in the sphere of higher education, which was initiated by the Bologna Declaration of 19 June 1999. The main idea behind this declaration was the joint creation of the European Higher Education Area. The process initiated then goes beyond the scope of activities undertaken only by European Union governments. The analysis covers the following parts: The scope of the Bologna Process, Further European actors and the Sorbonne Declaration, The Bologna Process today, Implementation barriers as well as criticism. An integral part of the work is the Bologna Process and the Constitution for Science (Law on university education and science).

Keywords: Bologna Process, harmonization, university education, European Higher Education Area

Słowa kluczowe: Proces Boloński, harmonizowanie, wykształcenie wyższe, Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego

Wprowadzenie

Przedmiotem opracowania jest Proces Boloński, jego założenia, przebieg oraz odniesienia krytyczne. Artykuł zawiera analizę obowiązującej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, prowadzoną w celu wskazania rozwiązań dotyczących harmonizowania polskiego szkolnictwa wyższego w ramach ruchu bolońskiego i przyjętych wcześniej zobowiązań w związku z harmonizowaniem szkolnictwa wyższego. Ruch ten scharakteryzowany jest jako przykład integracji (harmonizowania) europejskiej w sferze szkolnictwa wyższego, zapoczątkowany Deklaracją Bolońską z 19 czerwca 1999 r. Główną ideą przyświecającą tej deklaracji było wspólne kreowanie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Proces zapoczątkowany wówczas

wykracza poza ramy działań podejmowanych tylko przez rządy państw Unii Europejskiej, choć jednoznacznie one w nim dominują. Wypełnianie założeń Deklaracji Bolońskiej, w tym stosowanie systemu ECTS, promocji mobilności, propagowania wymiaru europejskiego w kształceniu, przyjęcia systemu wielostopniowego na trwałe wpisało się w Polsce w kanony współczesnej pracy uniwersyteckiej.

1. Proces Boloński dziś

Proces Boloński przedmiotowo doczekał się wielu rudymentarnie cytowanych opracowań krajowych, w tym dzieł zwartych Dominika Antonowicza o uniwersytecie przyszłości, Anny Frąckowiak o Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego, Andrzeja Kraśniewskiego *stricte* o Procesie Bolońskim, Bohdana Macukowa o Deklaracji Bolońskiej, Małgorzaty Dąbrowy-Szefler i Julity Jabłeckiej-Pryśłopskiej o szkolnictwie wyższym w Polsce, P. Zgagi o komunikatach konferencji bolońskich, a także Jerzego K. Thieme o wyzwaniach edukacyjnych XXI wieku na świecie¹.

Harmonizowanie szkolnictwa wyższego w obecnej sytuacji w Europie i poza jej granicami wymaga nowych prawnych i organizacyjnych podstaw działania. Dotąd były nimi cykliczne konferencje i komunikaty ministrów oraz dokumenty podmiotów związanych ściśle z Procesem Bolońskim, który historycznie rozwijany jest od 1999 r. Szczególnie dotyczy to utrwalania i przekształcania Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, który deklaratorywnie przynajmniej, w 2020 r. osiągnął już swój zakładany 10 lat wcześniej kształt.

Szereg ważnych informacji dotyczących harmonizowania zawiera podsumowanie konferencji ministrów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego z Bukaresztu z 26–27 kwietnia 2012 r. Wiele informacji z tego okresu znaleźć można w Strategii na rzecz mobilności w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego do 2020 r. (Mobility for Better Learning)², oświadczeniu końcowym Bologna Policy Forum: Beyond the Bologna Process: Creating and connecting national, regional and global higher education³. Po pierwsze, widać było kierunek ruchu bolońskiego w stronę rozszerzenia, gdyż

-
- 1 D. Antonowicz, *Uniwersytet przyszłości. Wyzwania i modele polityki*, Warszawa 2005; A. Frąckowiak, *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego. Konkurencja dla uczelni amerykańskich?*, t. 1, Płock 2007; A. Kraśniewski, *Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?*, Warszawa 2004; A. Lutrzykowski, *Między Bolonią a Bergen (1988–2005)*, Bydgoszcz 2006; B. Macukow, *Deklaracja Bolońska. Geneza – cele – realizacja*, Warszawa 2007; J.K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska, Europa, USA*, Warszawa 2009; M. Dąbrowa-Szefler, J. Jabłeczka-Pryśłopska, *Szkolnictwo wyższe w Polsce. Raport dla OECD*, Warszawa 2005 (*et alia*).
 - 2 *Mobility for Better Learning Mobility strategy 2020 for the European Higher Education Area (EHEA)*, www.archiwum.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/4f19a430e40622e91f3605b4471d443c.pdf (24.04.2020).
 - 3 *Oświadczenie Bologna Policy Forum*, Wiedeń, 12 Marca 2010, https://www.archiwum.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/96a5876492c1aba88027694fa8ab7b81.pdf (24.04.2020).

w spotkaniu bukareszteńskim udział wzięły delegacje 23 państw niebędących członkami oraz przedstawiciele kilkunastu międzynarodowych organizacji działających w sektorze szkolnictwa wyższego. Po drugie, sformułowano wnioski dotyczące zapewnienia wysokiej jakości szkolnictwa wyższego dla wszystkich, zwiększenie zatrudnialności absolwentów i poprawę skali oraz jakości w zakresie mobilności. Dodatkowo uznano, że trzeba podjąć działania na rzecz podnoszenia poziomu zatrudnialności absolwentów poprzez wzmocnienie współpracy między pracodawcami, studentami i uczelniami, przede wszystkim w zakresie wspólnego tworzenia programów studiów⁴.

Kolejne zmiany zostały zaproponowane w 2015 r. Ministrowie szkolnictwa wyższego wyznaczyli priorytety na lata 2015–2018. Na konferencji 14–15 maja 2015 roku w Erywanu (Armenia) ustalono, że najważniejsze jest podnoszenie jakości i przydatności kształcenia, kontynuacja wsparcia zatrudnialności absolwentów, poprawa inkluzyjnego charakteru systemów szkolnictwa wyższego w kontekście wyzwań demograficznych, migracji i konfliktów zbrojnych. Warto odnotować fakt, że pozytywnie rozpatrzono wniosek Białorusi o członkostwo w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego. Kolejne państwo przystąpiło do ruchu bolońskiego, zobowiązując się do reformy krajowego systemu szkolnictwa wyższego⁵. Aktualne dezyderaty bolońskie zawiera komunikat paryski z maja 2018 r. Zaproponowano w nim nowe mechanizmy z użyciem metody *peer review* w zakresie trzech cykli kształcenia, konwencji liz-bońskiej⁶ i metod zapewniania jakości. Do tego katalogu włączono jednocześnie dezyderat cyfryzacji zasobów bolońskich, łącznie z suplementem do dyplomu i kształcenia na odległość⁷. Jednocześnie włączono do działań operacyjnych Bologna Follow-Up Grup⁸ oraz stworzono europejską bazę danych DEQAR (Database of External Quality Assurance Results)⁹. Działania te są konsekwencją niedostatecznego zaangażowania środowiska akademickiego w realizację postulatów bolońskich, co stanowi swoiste potwierdzenie samych realizatorów tego projektu społeczno-edukacyjnego, że mierzą się także z krytycznym głosem środowiska akademickiego.

4 The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report, Bruksela 2012.

5 Yerevan Communiqué 2015, www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Yerevan_CommuniqueFinal_613707.pdf (24.04.2020).

6 Polska ratyfikowała tę Konwencję 17 grudnia 2003 r. Jej postanowienia weszły w życie 1 maja 2004 r.; zob. A. Lutrzykowski, *Proces Boloński. Ku Europejskiemu Obszarowi Szkolnictwa Wyższego*, „Athenaeum” 2006, nr 16, s. 44–65.

7 Paris Communiqué 2018, http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf (24.04.2020).

8 Trzeba odnotować, że o ile początkowe działania reform bolońskich oparte były tylko na komunikatach ministrów, o tyle tworzenie i po 2010 r. rozwijanie EOSW wymagało rozszerzenia podmiotowego o następujące ciała: Bologna Follow-Up Group (BFUG), BFUG Board, BFUG Secretariat, Working Groups and Bologna Seminars; zob. <http://ehea.info/page-the-bologna-follow-up-group> (24.04.2020).

9 Więcej o Deqar w: www.eqar.eu/qa-results/deqar-project (24.05.2020).

Ten okres można nazwać stadiem konsolidacyjnym, obejmującym lata 2010–2019, oznacza on kontynuację stadium narzędziowego. Na tym etapie coraz wyższą aktywność zaczęły przejawiać środowiska akademickie i coraz częściej zaczęli się pojawiać interesariusze zewnętrzni. Różne narzędzia procesu zyskują coraz większą popularność, podobnie jak idea uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*) w szkolnictwie wyższym¹⁰.

2. Proces Boloński w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym z 2005 r. i Konstytucji dla Nauki

W systemie szkolnictwa wyższego, którego normatywną podstawę stanowiła ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, zaakcentowano ideę, w której wiodącym motywem była niedawna akcesja Polski do Unii Europejskiej. W naturalny sposób wymusiło to niejako potrzebę komparatystyki międzynarodowej, łącznie ze spełnianiem standardów w celu poprawy swojej pozycji konkurencyjnej. Tak pojmowany wtedy *benchmarking* kompetencji absolwentów i innych cech procesu kształcenia mógł być dynamizowany w funkcji mobilności studentów i elastyczności systemu studiów zgodnie ze standardami europejskimi oraz wprowadzeniem suplementu do dyplomu, które stanowią do dziś główne dezyderaty bolońskie.

W dyskursie środowiska uniwersyteckiego, który zwiastował Prawo o szkolnictwie wyższym 2005 r., odczuć się dało pewne niedowierzanie co do spełnienia oczekiwań środowiska akademickiego zainteresowanego zmianami wywiedzionymi z Deklaracji Bolońskiej. Występował wówczas niedostatek regulacji kształcenia wielostopniowego ze szczególnym uwzględnieniem trzeciego stopnia kształcenia. Brakowało regulacji organizacyjnych i finansowych programów mobilnościowych, szczególnie z programów europejskich, a także choćby wstępnych scenariuszy współpracy międzynarodowej. Wtedy nie przygotowano też przepisów regulujących współpracę z przemysłem czy transfery wyników prac naukowych do gospodarki. Krytyka dotyczyła również deregulacji uznawalności wykształcenia i okresów studiów, a pozytywne oceny dotyczyły jedynie odniesień do wymiaru społecznego Procesu Bolońskiego. W zakresie aktów wykonawczych także niewiele z nich dotyczyło wdrażania harmonizacyjnych założeń ruchu bolońskiego, brakowało regulacji dotyczących mobilności, standardów kształcenia dla studiów wielostopniowych czy budowania EOSW¹¹.

W zasobach portalu ministerstwa znaleźć można najbardziej aktualne informacje związane z polityką szkolnictwa i fundamentalnymi zasadami prawnymi w pewien sposób mającymi uzasadniać i objaśniać założenia oraz cele reformy systemu

10 E. Chmielecka, Proces boloński – to już 20 lat!, „Forum Akademickie” 2019, nr 9.

11 R. Tadeusiewicz, Karta Bolońska i Proces Boloński, „Kraków. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny”, czerwiec–lipiec 2005, nr 6–7 (8–9), s. 40–41.

szkolnictwa wyższego i nauki, autoryzowanej przez ówczesnego wicepremiera i ministra szkolnictwa Jarosława Gowina i jego polityczne środowisko.

W preambule do Konstytucji dla Nauki¹² wyeksponowano zagadnienia dotyczące młodych naukowców, doktorantów, pracowników uczelni, studentów, badań naukowych, ewaluacji działalności naukowej, zrównoważonego rozwoju, a także ustroju i podmiotów związanych ze szkolnictwem (w tym Rady Doskonałości Naukowej). W końcowej części zawarto informacje o harmonogramie wdrażania reformy. Nigdzie jednak nie znalazła się refleksja, czy deklaracja dotycząca Procesu Bolońskiego oraz innych działań towarzyszących, jak *Atomium Culture*, Proces Kopenhaski i inne harmonizujące projekty społeczno-edukacyjne miały tutaj znaczenie konstytutywne. Znalazło się natomiast wiele haseł, deklaracji i informacji, np. o znaczących podwyżkach płac oraz nowych ścieżkach kariery akademickiej i naukowej, kształceniu przyszłych elit, uwolnieniu potencjału polskiej nauki. Znajdujemy tu górnolotne zapowiedzi wsparcia nauki i szkolnictwa wyższego we wszystkich regionach Polski oraz trudne do weryfikacji nawiązania do tradycji wolności akademickiej i zrównoważonego rozwoju. W intencjach autorów i promotorów reforma ma spowodować w przyszłej perspektywie znaczące wzmocnienie potencjału polskiej nauki i wreszcie zaakcentowanie jej obecności nie tylko w Europie, ale i na świecie. Chodzi o to, by krajowe szkoły wyższe zaczęły liczyć się w międzynarodowej czołówce akademickiej. Warto zadać retoryczne pytanie, czy te mocne tezy mogą się ziścić bez udziału w europejskich procesach harmonizujących funkcjonowanie krajowych systemów nauki i szkolnictwa wyższego? Czy należy i można odciąć się od kilkudziesięcioletniej tradycji i – wprowadzić skromnego – dorobku ruchu bolońskiego?

Twórcy ustawy dopowiadają, że Konstytucja dla Nauki powstała z myślą o zmianie wadliwych zasad dotyczących organizacji i ustroju, ograniczających możliwość sprawnego zarządzania, w związku z niedopasowaniem struktury systemu szkolnictwa wyższego do wyzwań społecznych i gospodarczych. Chodziło też o zmianę ograniczeń w autonomii finansowej uczelni, ale też niezadowolającej jakości kształcenia na studiach wyższych oraz niskiej skuteczności kształcenia doktorantów. Dodatkowo w uzasadnieniu wskazano na system stopni i tytułów, hamujący dążenie naukowców do doskonałości naukowej, prowadzenia badań interdyscyplinarnych, a także na niewystarczający poziom krajowych wyników badań naukowych na tle nauki światowej.

3. Proces Boloński a Konstytucja dla Nauki

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹³ trafnie określa cele związane z dążeniem do poznania prawdy, przekazywaniem wiedzy

12 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668).

13 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 85, 374, 695).

pokoleniowej, uznając też fundamentalną rolę nauki w tworzeniu cywilizacji. Nie może budzić wątpliwości odwołanie się do zasad funkcjonowania szkolnictwa wyższego oraz ogólnych pryncypiów opisanych obowiązkami akademików, wolnością badań naukowych i ich rzetelnością. Znaczący jest apel o przestrzeganie standardów moralnych. Nie ma tu jednak żadnych odniesień do europejskiej tradycji uniwersyteckiej, w tym dorobku Procesu Bolońskiego. Podobnie dzieje się w przypadku przepisów ogólnych. W artykułach od 1–8 nie ma żadnych informacji czy odniesień do idei harmonizowania szkolnictwa europejskiego i standardów bolońskich. Owszem, nakreślono tu zarys misji, podstawy systemu szkolnictwa wyższego i nauki oraz polityki naukowej państwa. Jedyna informacja dotyczy systemu szkolnictwa wyższego i nauki, który funkcjonuje z poszanowaniem standardów międzynarodowych – ale jakich? czy uwzględniają one Proces Boloński? W dziale II: Szkolnictwo wyższe znalazły się informacje o zadaniach kolegium elektorów i senatu, określono nawet sposoby potwierdzania efektów uczenia się. Uwzględniono też instrukcje dotyczące wskazywania kandydatów do instytucji przedstawicielskich środowiska szkolnictwa wyższego i nauki oraz wykonywania zadań związanych z przypisywaniem poziomów Polskich Ram Kwalifikacji. Pewną rezerwę może budzić wskazywanie zasad likwidacji lub łączenia uczelni publicznych i niepublicznych oraz umieszczenie informacji o członkach wspólnoty uczelni i ich prawie do organizowania zgromadzeń na terenie uczelni jako swoistego uzupełnienia tej części ustawy.

Jednak wciąż nie znajdziemy w ustawie odwołań dotyczących harmonizowania szkolnictwa wyższego w ramach Procesu Bolońskiego. A przecież dorobek tego projektu społeczno-edukacyjnego jest znaczny i przez ostatnie kilkanaście lat był istotnym źródłem umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego. Respektowali to poprzedni ministrowie szkolnictwa wyższego, na pewno Michał Seweryński¹⁴, Barbara Kudrycka¹⁵ i Lena Kolarska-Bobińska¹⁶.

14 Były Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego prof. dr hab. Michał Seweryński oraz Sekretarz Stanu w MNiSW prof. dr hab. Stefan Jurka wraz z delegacją uczestniczyli w konferencji ministrów ds. szkolnictwa wyższego, która odbyła się w Londynie w dniach 17–18 maja 2007 r. Podczas spotkania dokonano podsumowania dotychczasowych osiągnięć w ramach Procesu Bolońskiego oraz ustalono priorytety działań na kolejne dwa lata. Zalecenia komunikatu londyńskiego uwzględniono w praktyce działań ministerstwa.

15 Była Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego zobowiązała się do pełnej i właściwej realizacji uzgodnionych celów i programu działań na następną dekadę, zgodnie z komunikatem z Leuven/Louvain-la-Neuve, głównie tych związanych z reformami mobilności, zatrudnialnością absolwentów i zapewnieniem jakości kształcenia. Minister podpisała się pod deklaracjami przywiązania do zasad wolności akademickiej oraz autonomii i odpowiedzialności instytucji szkolnictwa wyższego jako fundamentów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Minister uczestniczyła też w dniach 11–12 marca 2010 r. w Budapeszcie i Wiedniu w konferencji ministrów ds. szkolnictwa wyższego krajów uczestniczących w Procesie Bolońskim.

16 Była Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego uruchomiła Program Umiędzynarodowienia Szkolnictwa Wyższego, który zawiera kompleksową wizję rozwoju umiędzynarodowienia polskich

W 2019 r. znalazło się też wiele eksperckich opracowań zawierających liczne odniesienia do tekstu Konstytucji dla Nauki. Pisali o tym Sylwester Czopek¹⁷, Tomasz Szapiro¹⁸, Joanna Czaplinska¹⁹, Justyna Płotka-Wasyłka i Wioletta Chajęcka-Wierzchowska²⁰, Anna Worosz²¹, Anna Kiryjow-Radzka²², Beata Czechowska-Derkacz²³, Dominik Antonowicz i Marta Jaworska²⁴, Maciej Górecki²⁵, Bartłomiej K. Krzych²⁶, Anna Wypych-Gawrońska²⁷, Jerzy Malec²⁸, Piotr Kieraciński²⁹, Maciej Żylicz³⁰, Katarzyna Jarzemska³¹ i wielu innych. W żadnym z artykułów autorzy nie wspomnieli o Procesie Bolońskim i nie stał się on przedmiotem rozważań o charakterze krytycznym, choć wcześniej zdarzało się im w swoich badaniach uwzględnić tę tematykę³². Zajęli się za to, oczywiście ważnymi z punktu widzenia reformy, problemami związanymi z ewaluacją dyscyplin naukowych, radą dyscyplin naukowych, radami uczelni, federacjami, kształceniem doktorantów, konkursami na stanowiska nauczycieli, ewaluacją, kategoryzacją dyscyplin, a także przyszłymi losami dziekanów i realnym zachwianiem autonomii uczelni. Dezyderatem bolońskim, który znalazł się w centrum uwagi akademików, była mo-

uczelni. Twierdziła też, że wystąpienie z systemu bolońskiego zahamowałoby mobilność studentów w kraju, a tworzenie jakiś nowych rozwiązań zasadniczo utrudniłoby wszelkie formy umiędzynarodowienia, w tym wyjazdy studentów na studia w innym kraju europejskim.

17 S. Czopek, Korekta ewaluacji dyscyplin naukowych, „Forum Akademickie” 2019, nr 11.

18 T. Szapiro, Czy RDN przełamie złą passę?, „Forum Akademickie” 2019, nr 11.

19 J. Czaplinska, Zmiany do zmiany, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

20 J. Płotka-Wasyłka, W. Chajęcka-Wierzchowska, Sposób na mobilność, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

21 A. Worosz, Trzecia misja, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

22 A. Kiryjow-Radzka, Od nieufności do zaufania, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

23 B. Czechowska-Derkacz, Zainspirować media, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

24 D. Antonowicz, M. Jaworska, Tajemnicze rady uczelni, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

25 M. Górecki, Nauka równoległa, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

26 B.K. Krzych, Na marginesie dyskusji o kształceniu doktorantów, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.

27 A. Wypych-Gawrońska, Reforma to konsolidacja, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.

28 J. Malec, Czy uczelnie niepubliczne przestaną kształcić doktorantów?, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.

29 P. Kieraciński, Ścieżki kariery – oficerowie i chorążowie, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.

30 M. Żylicz, Przewodniczący punktuje środowisko, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.

31 K. Jarzemska, Konkursy na stanowiska nauczycieli akademickich, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.

32 Przykładowo T. Szapiro w 2016 r. w swoim przemówieniu w SGH twierdził, że „(...) istnieją pewne ciągi zdarzeń centralnych tej dekady w otoczeniu SGH, które wyznaczają ramy naszego myślenia o jutrze, ale tym razem nie będę mówił o demografii i urodzeniach i migracjach. Najpierw przywołam Deklarację Bolońską i Proces Boloński, jego cele, instrumenty, efekty (...); zob. Przemówienie JM Rektora SGH, „Gazeta SGH”, Warszawa 2016, s. 5; T. Szapiro, Proces Boloński: nowe szanse czy nieznanne, (w:) E. Drogosz-Zabłocka, B. Minkiewicz (red.), Ekonomiczne studia licencjackie z perspektywy absolwenta i władz uczelni, Uniwersytet Warszawski, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2003.

bilność, jednak bez jakże potrzebnych wtrąceń ujmujących to jako osiągnięcie Procesu Bolońskiego. Warto przy tym zauważyć, że dzieje się tak w wielu czasopismach branżowych. W czasopiśmie „Nauka”, wydawanym przez Polską Akademię Nauk, dla słów przedmiotowych *bologna process, harmonisation, bologna declaration* w ostatnich latach były tylko dwa zwroty o odniesieniach niebezpośrednich i tylko z roku 2015³³. Dla porównania takich zwrotów z czasopisma „Higher Education” (The International Journal of Higher Education Research) było ponad 100 (*bologna process, harmonisation*, od 2015 r.), z których kilka dotyczyło *expressis verbis* harmonizowania polskiego szkolnictwa (D. Dakowska³⁴; D. Antonowicz i inni³⁵).

W artykułach od 49–52 Konstytucji dla Nauki reformatorzy dość szeroko odnoszą się do ważnych skądinąd kwestii systemu biblioteczno-informacyjnego, porządku i bezpieczeństwa na terenie szkół, bezpiecznych i higienicznych warunków pracy i kształcenia, zawieszenia funkcjonowania uczelni oraz organizowania zgromadzeń w lokalach uczelni.

W rozdziale II: Prowadzenie studiów znalazły się materie związane z prowadzeniem studiów wspólnych. W art. 67–72 znalazły się odniesienia do toku studiów, rekrutacji i egzaminów wstępnych, profilu praktycznego, programów studiów, łącznie z efektami uczenia się, punktami ECTS i praktykami. Tu warto zauważyć, że zasady akumulacji punktów mają swoją historię od końca lat 90., kiedy rozpoczęło się harmonizowanie szkolnictwa wyższego zgodnie z dezyderatami bolońskimi. W kolejnych artykułach zapisano sposoby dokumentowania przebiegu studiów, kształt legitymacji lub indeksu, a także prawa i obowiązki studenta, w tym warunki ukończenia studiów i uzyskania dyplomu.

Kolejno w rozdziale III określone zostały prawa i obowiązki studentów. Opisano tam (art. 83–109) przede wszystkim urlopy, zasady otrzymywania świadczeń, kredytu studenckiego, ulg transportowych, ale i skreślenie z listy studentów. W rozdziale IV przedstawione zostały zadania samorządu studenckiego i innych organizacji studenckich. W rozdziale V znalazły się regulacje wielu spraw związanych z wykonywaniem obowiązków przez pracowników. Brakuje w tych rozdziałach jakichkolwiek odniesień do procesu bolońskiego czy jakiegokolwiek współpracy międzynarodowej. Rozdział VI dotyczy komercjalizacji wyników działalności naukowej oraz *know-how*, w tym zakładania inkubatorów przedsiębiorczości, patentów, transferu technologii i tworzenia różnych spółek. W dziale III (art. 160–176) zawarto zasady funkcjonowania studiów podyplomowych, kształcenia specjalistycznego i innych form kształce-

33 K. Osajda, O kształt prawnych studiów doktoranckich w Polsce, „Nauka” 2015, nr 1, s. 145–158; M. Karoński, Polska nauka czy nauka w Polsce?, „Nauka” 2015, nr 3, s. 25–33.

34 D. Dakowska, Between Competition Imperative and Europeanisation. The Case of Higher Education Reform in Poland, „Higher Education, Springer Verlag” 2015, nr 69 (1), ss. 129–141.

35 R. Pinheiro, D. Antonowicz, Opening the gates or coping with the flow? Governing access to higher education in Northern and Central Europe, „Higher Education” 2015, nr 70, ss. 299–313.

nia. W dziale IV uwzględniono funkcjonowanie federacji szkół wyższych, ich statuty i organy.

Dział V nazwano: Stopnie i tytuły w systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Określone zostały tam zasady nadawania dyplomów, funkcje członków komisji habilitacyjnych i doktorskich. W rozdziale II opisano zasady nadawania stopnia doktora, od art. 185 opisano uprawnienia podmiotów doktoryzujących, rozpraw doktorskich, niezbędną dokumentację i współpracę z promotorem, w tym obronę doktoratu. W rozdziale tym znalazły się przepisy dotyczące kształcenia doktorantów (także tryb eksternistyczny), w tym pracy szkoły doktorskiej i obowiązków doktorantów. Tu także brakuje jakichkolwiek odniesień do procesu bolońskiego, choć wielostopniowość studiów jest jego podstawowym dezyderatem. W rozdziale III umieszczono zasady uzyskiwania stopnia doktora habilitowanego, w tym uprawnienia podmiotów habilitujących, powinności recenzentów i funkcje Rady Doskonałości Naukowej. W rozdziale IV omówione zostały warunki i zasady nadawania tytułu profesora. Rozdział V w całości dotyczy działalności Rady Doskonałości Naukowej, jej organów i statutu, którą powołano w miejsce Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych³⁶. Dział VI w trzech rozdziałach opisuje ewaluację jakości kształcenia, ewaluację szkół doktorskich i ewaluację jakości działalności naukowej, w tym działalność Komitetu Ewaluacji Nauki, Polskiej Komisji Akredytacyjnej i rzeczników dyscyplinarnych. Warto tu zauważyć, że jakość, w tym ewaluacja, są dorobkiem reform, jakie zaszły w związku z procesem bolońskim już od samego startu działań harmonizujących. Można tu wspomnieć o promowaniu jakości kształcenia, które obejmuje wspieranie współpracy międzynarodowej i mobilności całego środowiska akademickiego poprzez udział w programach typu Erasmus. W dziale IX o instytucjach przedstawicielskich środowiska szkolnictwa wyższego i nauki oraz organach pomocniczych ministra opisane zostały podmioty takie, jak Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Konferencja Rektorów Publicznych Uczelni Zawodowych, Konferencja Rektorów Zawodowych Szkół Polskich oraz instytucje studenckie i doktoranckie (Parlament Studentów RP, Krajowa Reprezentacja Doktorantów).

Dział X o systemach informatycznych szkolnictwa wyższego i nauki nie uwzględnia żadnych działań harmonizujących i dotyczy w zasadzie tylko Zintegrowanego Systemu Informacji o Szkolnictwie Wyższym i Nauce POL-on i Jednolitego Systemu Antyplagiatowego. W dziale XI uwzględniono zasady otrzymywania stypendiów i nagród ministra oraz Prezesa Rady Ministrów. W dziale XII ujęto finansowanie systemu szkolnictwa wyższego i nauki oraz wytyczne gospodarki finansowej uczelni. W art. 365–370 zwrócono uwagę na istotne przedsięwzięcia podlegające finansowaniu. Są to: utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego rozumiane jako

36 Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz.U. poz. 1092 oraz z 2019 r. poz. 730).

kształcenie studentów na studiach stacjonarnych, utrzymanie domów i stołówek studenckich oraz realizację inwestycji dla potrzeb działalności dydaktycznej. W ustawie znaleźć można wiele informacji dotyczących rozwoju zawodowego pracowników uczelni, rozwoju potencjału badawczego rozumianego jako prowadzenie działalności naukowej, w tym kształcenie w szkole doktorskiej i komercjalizację wyników działalności naukowej. Opisano też właściwe algorytmy podziału środków finansowych oraz ustanowiono program „Wsparcie dla czasopism naukowych” (art. 401), którego celem jest podniesienie poziomu praktyk wydawniczych i edytorskich, umożliwiających wejście polskich czasopism naukowych do międzynarodowego obiegu naukowego. Wprowadzono nowe zasady otrzymywania kredytu studenckiego (art. 421).

Tu znowu brakuje odniesienia do ruchu bolońskiego i przypomnienia jego roli w umiędzynarodowieniu nauki. W dalszych częściach Konstytucji dla Nauki nie znajdujemy jakiegokolwiek wzmianki o Procesie Bolońskim. Dział XIII uwzględnia nadzór nad systemem szkolnictwa wyższego. Dział XIV zawiera regulacje dotyczące przepisów szczególnych, w tym odnoszące się głównie do kompetencji właściwych resortów wobec uczelni wyższych. W dziale XIVA znalazły się przepisy dotyczące przetwarzania danych osobowych, co wiąże się z obowiązkiem wynikającym z realizacji rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych, które pozostają jednak bez wyraźnego związku z procesem bolońskim czy innymi programami harmonizującymi.

Uwagi końcowe

Założenia Procesu Bolońskiego nie znajdują potwierdzenia ani kontynuacji prawnej w aktualnie obowiązujących regulacjach prawnych dotyczących polskiego systemu szkolnictwa wyższego i nauki. Rozwiązania te nie przyczynią się z pewnością do realizacji celów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Jest to wyraźne odrzucenie zasad bolońskich, które przez lata przyświecały większości rządów państw członkowskich Unii Europejskiej. Oznacza to również ignorowanie dorobku ruchu bolońskiego i próbę budowania złudnego nowego otwarcia w procesie rozwoju szkolnictwa wyższego w oderwaniu od pozytywnego dorobku okresu kilku ostatnich dekad.

Warto podkreślić, że w metodzie badawczej podjętej w tym artykule (analizy i krytyki źródłowej) nie chodzi o zwykły brak słów kluczowych w ustawie (Proces Boloński, harmonizowanie), a o nieuwzględnienie głównych i powszechnie znanych dezyderatów harmonizowania szkolnictwa wyższego opisanych w Deklaracji Bolońskiej i komunikatach bolońskich potwierdzonych wspólnie w Bolonii, Pradze, Berlinie, Londynie, Leuven, Bergen, Wiedniu, Budapeszcie, Bukareszcie, Paryżu, a nawet w Erewaniu, i przez lata wdrażanych przez wielu ministrów.

Proces Boloński nie ograniczał samodzielności i swobody ustanawiania krajowego porządku organizacyjnego i instytucjonalnego przez władze poszczególnych państw. Jeśli jakościowa transformacja napotykała bariery, to władze krajowe mogły próbować zmieniać tę niekorzystną sytuację we własnym zakresie, niejako oddolnie, wierząc w siłę studentów i pracowników uczelni. Warto tu przypomnieć, że harmonizowanie narodowych systemów szkolnictwa nigdy nie oznaczało jego ujednolicania czy budowania ponadnarodowych mechanizmów zarządzania nimi. Wydaje się, że to umknęło uwadze autorom i promotorom politycznym Konstytucji dla Nauki. Niezrozumiały w tym przypadku eurosceptycyzm i nadmiernie krytyczny stosunek do europejskiej (i szerzej ujmowanej) integracji na tej płaszczyźnie dowodzi braku rozumienia istoty i nieuchronności wszechstronnej współpracy środowisk i instytucji naukowych oraz uniwersytetów. Należy zatem włączać się do tych procesów i tą drogą zdobywać pozycję partnerską w regionalnych systemach nauki i szkolnictwa wyższego. Błędem jest działanie z pozycji z zewnątrz przy jednoczesnym kierowaniu się myślą o „doganianiu a nawet przeganianiu” USA. Ruch boloński stanowi korzystne dla wszystkich jego uczestników ramy owocnej współpracy i budowania nowoczesnej przestrzeni nauki i szkolnictwa wyższego ponad granicami państw narodowych. Trudne do przecenienia są wartości tego ruchu w kształtowaniu nowego oblicza cywilizacyjno-kulturowego Europy i świata.

Harmonizowanie szkolnictwa wyższego w ramach najbardziej aktualnych perspektyw potrzebuje teraz nowych podstaw działania. Dotąd były nimi komunikaty ministrów oraz dokumenty podmiotów związanych ściśle z Procesem Bolońskim. Szczególnie dotyczy to utrwalania i przekształcania Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, który – deklaratywnie przynajmniej – w 2020 r. osiągnął już swój zakładany 10 lat wcześniej kształt. Komunikaty i wyrażana w ten sposób wola dalszej transformacji nie zyskała jednak rangi i fundamentalnego znaczenia w naczelnym dla szkolnictwa wyższego i nauki dokumencie prawnym.

Warto też zwrócić uwagę na często powtarzane w różnych debatach pojęcie umiędzynarodowienia kształcenia, szkolnictwa i nauki. Jest to ostatnio popularny termin, który znalazł swoje odzwierciedlenie także w analizowanym akcie prawnym. W art. 401 ustanowiono program „Wsparcie dla czasopism naukowych”, którego naczelnym celem jest wejście polskich czasopism naukowych do międzynarodowego obiegu naukowego. W życiu akademickim takich odniesień jest znacznie więcej. Pojęcia tego używał też były minister nauki i szkolnictwa wyższego – Jarosław Gowin. Twierdził w mediach, że umiędzynarodowienie polskiej nauki to jedno z największych stojących przed nami wyzwań, powtórzył to też na Politechnice Śląskiej w Gliwicach, w której odbyła się konferencja „Studenci zagraniczni w Polsce 2018”, organizowana cyklicznie w ramach wieloletniego programu „Study in Poland”, prowadzonego wspólnie przez Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Fundację Edukacyjną „Perspektywy”. Nie warto powtarzać tezy (co czynił Minister Jarosław Gowin), że nie ma innego kierunku niż umiędzynarodowienie, gdy realną

perspektywą jest stagnacja, nieuchronnie prowadząca do regresu i spychająca Polskę w tej dziedzinie na pozycję outsidera.

Nie można obojętnie przemilczać faktu, że od kilkunastu już lat podstawy umiędzynarodowienia wyznaczają różne inicjatywy i procesy europejskie, w których Polska działa jako państwo członkowskie Unii Europejskiej. Należy choćby wspomnieć strategiczne nośniki współpracy europejskiej w zakresie edukacji i szkolenia „Edukacja i szkolenie 2020”, które funkcjonują właśnie w związku z realizacją Procesu Bolońskiego. Warto skorzystać z tego istniejącego już długie lata edukacyjnego projektu, czy raczej utrwalonej struktury, i uwzględnić jego możliwości i atuty w nowych rozwiązaniach oraz regulacjach prawnych.

BIBLIOGRAFIA

- Antonowicz D., Jaworska M., Tajemnicze rady uczelni, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Antonowicz D., Uniwersytet przyszości. Wyzwania i modele polityki, Warszawa 2005.
- Chmielecka E., Proces boloński – to już 20 lat!, „Forum Akademickie” 2019, nr 9.
- Czaplińska J., Zmiany do zmiany, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Czechowska-Derkacz B., Zainspirować media, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Czopek S., Korekta ewaluacji dyscyplin naukowych, „Forum Akademickie” 2019, nr 11.
- Dakowska D., Between Competition Imperative and Europeanisation. The Case of Higher Education Reform in Poland, „Higher Education, Springer Verlag” 2015, nr 69 (1).
- Dąbrowa-Szeffler M., Jabłeczka-Pryszłowska J., Szkolnictwo wyższe w Polsce. Raport dla OECD, Warszawa 2005.
- Drogosz-Zabłocka E., Minkiewicz B. (red.), Ekonomiczne studia licencjackie z perspektywy absolwenta i władz uczelni, Uniwersytet Warszawski, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2003.
- Frąckowiak A., Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego. Konkurencja dla uczelni amerykańskich?, t. 1, Płock 2007.
- Górecki M., Nauka równoległa, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Jarzembska K., Konkursy na stanowiska nauczycieli akademickich, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.
- Karoński M., Polska nauka czy nauka w Polsce?, „Nauka” 2015, nr 3.
- Kieraciński P., Ścieżki kariery – oficerowie i chorążowie, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.
- Kiryjow-Radzka A., Od nieufności do zaufania, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Kraśniewski A., Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?, Warszawa 2004.
- Krzyż B. K., Na marginesie dyskusji o kształceniu doktorantów, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Kwieciński Z., Dryfować i łudzić. Polska „strategia” edukacyjna, „Nauka” 2006, nr 1.
- Lutrzykowski A., Między Bolonią a Bergen (1988–2005), Bydgoszcz 2006.

- Lutrzykowski A., Proces Boloński. Ku Europejskiemu Obszarowi Szkolnictwa Wyższego, „Athenaeum” 2006, vol. 16.
- Macukow B., Deklaracja Bolońska. Geneza – cele – realizacja, Warszawa 2007.
- Malec J., Czy uczelnie niepubliczne przestaną kształcić doktorantów?, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.
- Osajda K., O kształt prawniczych studiów doktoranckich w Polsce, „Nauka” 2015, nr 1.
- Pinheiro R., Antonowicz D., Opening the gates or coping with the flow? Governing access to higher education in Northern and Central Europe, „Higher Education 2015, nr 70.
- Płotka-Wasyłka J., W. Chajęcka-Wierzchowska, Sposób na mobilność, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Szapiro T., Czy RDN przełamie złą passę?, „Forum Akademickie” 2019, nr 11.
- Tadeusiewicz R., Karta Bolońska i Proces Boloński, „Kraków. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny” 2005, czerwiec–lipiec, nr 6–7 (8–9).
- Thieme J.K., Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska, Europa, USA, Warszawa 2009.
- Wiśniewska S., Zatrudnialność: pojęcie, wymiary, determinanty, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów: problemy, innowacje, projekty” 2015, nr 1 (35).
- Worosz A., Trzecia misja, „Forum Akademickie” 2019, nr 10.
- Wypych-Gawrońska A., Reforma to konsolidacja, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.
- Żylicz M., Przewodniczący punktuje środowisko, „Forum Akademickie” 2019, nr 7–8.